

of circles and other creative associations of the historical and local lore profile, is a question of urgent importance today.

The purpose of the article is the investigation of the process of updating the content of the historical and local lore work in out-of-school educational establishments under the present-day conditions, their normative and programme supply in an imitation of the north-eastern region - Kharkiv, Sumy and Chernihiv regions.

The methods of the scientific research are generalization and comparison of normative acts, curricula, theoretical analysis of archival sources and methodical literature.

Results. The article analyzes the documents reflecting the specifics of the educational development of the three identified regions - regional educational development programs, one of the tasks of which is to achieve practical results in terms of increasing the efficiency, accessibility and quality of extracurricular education. On the basis of the analysis of program historical and ethnographic work, the main content and organizational principles of interaction with children were determined during

the study of historical and other types of local lore studies in the conditions of out-of-school educational institutions.

Originality. The article deals with the questions of formation and updating of the normative and program basis of activities of non-school education institutions of Sumy, Kharkiv and Chernihiv regions.

Conclusion. Updating and forming the normative and legal base documents and studying programs of the historian and local lore work of institutions of out-of-school education is a complex multidimensional process, which is a direct marker of its content principles. This process needs to be studied and improved paying attention to, on the one hand, the scientific and theoretical achievements of pedagogical science, and on the other, the needs of the modern educational system of Ukraine.

Keywords: legal basis; program implementation; out-of-school educational establishments; historical and ethnographic work; tourist local lore direction.

Одержано редакцією 12.01.2019
Прийнято до публікації 21.01.2019

DOI 10.31651/2524-2660-2019-1-50-54

ORCID 0000-0001-5455-4891

ГЕРАСИМОВА Наталія Євгенівна,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: gerasimovanata@ukr.net

ORCID 0000-0003-3981-1428

ГЕРАСИМОВА Інна Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології, транзактний аналітик,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: inna_anni_0512@ukr.net

УДК 377.3

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАХИСТИ ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ

У статті розглядаються умови виникнення внутрішньоособистісних конфліктів з точки зору гуманістичної психології. Досліджуються механізми захисту, які є продуктами внутрішньоособистісних конфліктів. На підставі аналізу науково-психологічних джерел внутрішньоособистісний конфлікт визначається як інтрапсихічна і інтерпсихічна презентація назрілої суперечності, яка гранично загострена і вимагає свого зняття, а характер вирішення визначає спрямованість в розвитку індивіда. Механізми захисту, будучи продуктами внутрішньоособистісних конфліктів і функціонуючи несвідомо, можуть як сприяти, так і перешкоджати ефективній адаптації індивіда в соціумі.

Ключові слова: конфліктність; наслідки особистісної конфліктності; особистісні й ситуативні умови; психологічний захист.

Постановка проблеми. Аналіз відповідної зарубіжної психологічної літератури приводить нас до висновку, що окремі концепції внутрішньоособистісного конфлікту базуються всередині розуміння відповідної мотиваційної моделі і не ґрунтуються на певній цілісній теорії. Вивчення однієї з особливостей

внутрішнього світу особистості – суперечність його компонентів – дозволили сформулювати універсальне уявлення про внутрішньоособистісний конфлікт як зіткнення одночасно актуалізованих в процесі життєдіяльності людини різнонаправлених тенденцій, відносин тощо, а також співвіднести це уявлення з тими, що є в сучасній психологічній літературі поняттям внутрішнього конфлікту. Саме механізми психологічного захисту особистості являють собою спеціальну регулятивну систему стабілізації особистості, спрямовану на усунення або зведення до мінімуму почуття тривоги або страху, що супроводжують внутрішньоособистісний конфлікт. Механізми психологічного захисту є продуктом індивідуального життєвого досвіду людини, когнітивних, емоційних, вольових стандартів поведінки, які формуються в процесі навчання і всієї життєдіяльності індивіда.

Мета статті. З'ясування умов виникнення внутрішньоособистісного конфлікту в руслі гуманістичної психо-

логії та дослідження механізмів психологічного захисту, який є продуктом внутрішньоособистісних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внутрішньоособистісний конфлікт визначається як феномен інтрапсихічної природи, який має різноякісні та різнорівневі прояви. У психологічній літературі синонімічними стосовно внутрішньоособистісного конфлікту є поняття: внутрішні, особистісні, інтрасуб'єктивні, інтраперсональні конфлікти. На основі аналізу зарубіжної психологічної літератури встановлено, що проблема внутрішнього конфлікту у переважній більшості досліджень розглядається з урахуванням розуміння особистості, що складається в рамках тієї чи іншої теоретичної концепції особистості: інтрапсихічної, ситуативної та когнітивної. Інтрапсихічні (психодинамічні) концепції спираються на біопсихічну основу індивіда і представлені в теоріях З. Фрейда, К. Юнга, А. Адлера, Е. Фромма, К. Хорні та ін. Ситуативні – спираються на розуміння конфлікту як реакції на зовнішній збіг обставин у роботах біхевіористів Б. Скінера, небіхевіористів Н. Міллера, Дж. Долларда. Когнітивні концепції ґрунтуються на розумінні конфлікту як пізнавального феномену, вони розкриті у роботах К. Роджерса, А. Маслоу, К. Левіна, В. Франкла, Л. Фестингера. У кожному з наведених напрямів зарубіжної психології існують свої течії, а в кожній течії – своя модель внутрішніх конфліктів. Встановлено, що переживання, які супроводжують внутрішні конфлікти, можуть виконувати конструктивну і деструктивну функції. У сучасній психології акцентується увага на позитивному потенціалі внутрішніх конфліктів, у центр вивчення висувається його трансформуюча, розвивальна функція (Л. Карамушка, К. Роджерс, В. Столін, Т. Титаренко тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження. Гуманістична психологія як свій головний предмет висуває на перший план аутентичну природу людини. Яскравим представником цього напряму є К. Роджерс [9]. Одним із центральних понять цієї теорії є поняття конгруентності. Під ним Роджерс має на увазі міру відповідності між тим, що сприймається «Я» і актуальним досвідом особистості. Висока конгруентність означає, що вис-

ловлювання людини, його реальні переживання і усвідомлення цих переживань співпадають; в іншому випадку має місце інконгруентність. Особистість знаходиться в стані інконгруентності, коли виникають протиріччя між свідомістю, переживанням і вираженням переживання. Передбачається, що особистість прагне підтримувати стан конгруентності, оскільки воно сприяє її зростанню і розвитку, тоді як інконгруентність цьому перешкоджає. Проаналізувавши погляди Роджерса, можна зробити висновок, що інконгруентність являє собою такий конфлікт у внутрішньому світі особистості, який утворений розходженням між власними цінностями, оцінками, значущістю людини, породженими його реальною діяльністю, і нав'язаними оцінками, які приймаються за свої [1].

Тому, згідно з теорією Роджерса, внутрішній конфлікт локалізується в сфері ціннісних орієнтацій особистості і виникає як результат зіткнення нав'язаних і «реально доступних» цінностей. Як вихід із становища, на наш погляд, може бути використання поняття внутрішнього світу особистості, як простору, в якому знаходяться внутрішні протиріччя, що складаються з тих або інших різнонаправлених компонентів внутрішнього світу. Іншими словами, саме ця різнонаправленість тенденцій, позицій тощо, як одна з найскладніших властивостей внутрішнього світу особистості, обумовлює постійне виникнення внутрішньоособистісних протиріч, сторонами якого можуть виступати будь-які його компоненти (міркування, оцінки, установки, емоційні переживання, статеві імпульси і т.д.)

У результаті в особистості формується «Я – концепція», не відповідна її дійсному «досвіду», дійсним переживанням. У своїх роботах К. Роджерс зазначає, що основною тенденцією і потребою особистості, є актуалізація, збереження і посилення свого «Я» [9] і в цьому суть мотиваційної теорії Роджерса. Він приділяє особливу увагу двом потребам: потребі в позитивній оцінці з боку навколишніх, і потребі в позитивній самооцінці. Обидві вони розвиваються в ранньому дитинстві; одна є наслідком іншої. Згідно з уявленнями вченого, саме ці потреби і виступають причиною виникнення інконгруентності між «Я» і реальним «досвідом» особистості. Джерела

внутрішнього конфлікту, згідно К. Роджерсу, лежать в спрямуванні до позитивної оцінки – як з боку інших, так і з боку своєї власної. Сучасна соціально-економічна і політична система в країні, що характеризується крайньою нестабільністю, обумовлює і провокує різке збільшення дистресових чинників в суспільному і індивідуальному бутті. Для подолання числа конфліктів зовнішнього і внутрішнього плану, люди вимушені більш інтенсивно використовувати механізми психологічного захисту і відповідні форми захисної поведінки, в тому числі і деструктивні [2].

У експериментальному порядку нами була зроблена спроба дослідити внутрішньоособистісний конфлікт як гранично загострену суперечність, яка вимагає свого зняття. З нашої точки зору це зняття досягається шляхом утворення і актуалізації механізмів психологічного захисту і варіантів захисної поведінки різної міри конструктивності. Внутрішньоособистісний конфлікт можна визначити як інтрапсихічну і інтерпсихічну презентацію назрілої суперечності, яка гранично загострена і вимагає свого зняття, а характер вирішення визначає напрям в розвитку індивіда. Механізми захисту, будучи продуктами внутрішньоособистісних конфліктів і функціонуючи несвідомо, можуть як сприяти, так і перешкоджати ефективній адаптації індивіда в соціумі [2].

Механізми психологічного захисту, що розвиваються в онтогенезі як засіб адаптації і вирішення внутрішньоособистісного конфлікту, можуть при певних умовах забезпечувати прямо протилежні стани дезадаптації і перманентного конфлікту. Це означає наявність зв'язку між ненормативним використанням захисту і високим рівнем внутрішньоособистісного конфлікту, для редукції якого і застосовується захист. При цьому індивід повинен знаходитися в стані також і зовнішнього конфлікту, латентного, актуального або перманентного, який, з одного боку, визначає внутрішній конфлікт, а з іншого через захисну поведінку сам визначається ним [1].

При вивченні впливу внутрішньоособистісного конфлікту і вимірювання міри використання індивідом (групою) різних механізмів психологічного захисту як його продукту, на формування

особистості студентів ВУЗ нами був використаний тест-опитувальник LIFE STYLE INDEX. Він був розроблений Р. Плутчиком в співавторстві з М. Келлерманом і Х. Р. Контом в 1979 році [8].

Усього в ході дослідження було проведено опитування 200 студентів різних курсів Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. З метою перевірки гіпотези про наявність зв'язку між відхиленнями від норми у використанні захистів і об'єктивними девіаціями поведінки тест-опитувальник було запропоновано заповнити групі студентів 1-х курсів із виявленим внутрішньоособистісним конфліктом.

З даних рис. 1 видно, що показники групи високі по таких видах захистів, як заперечення, придушення, проекція і заміщення. Отримані результати дозволяють прийти до висновку, що студенти у яких в наявності яскраво виражений внутрішньоособистісний конфлікт використовують деякі захисти в більшій мірі, ніж інші. Оскільки механізми захисту є способом спотворення складових образу реальності, це відбивається в поведінці, повідомляючи їй захисний (девіантний, залежний, патологічний) характер. Це приводить до конфлікту з реальністю, до суспільного несхвалення. У результаті реальність може стати для особистості ще більш неприйнятною, що загрожує загостренням внутрішнього конфлікту і веде до подальшої патології захисного функціонування.

На рис. 1 представлені середні показники за шкалами захистів, отримані на виборці при дослідженні групи студентів, які навчалися на 1-х курсах, з наявністю внутрішньоособистісного конфлікту.

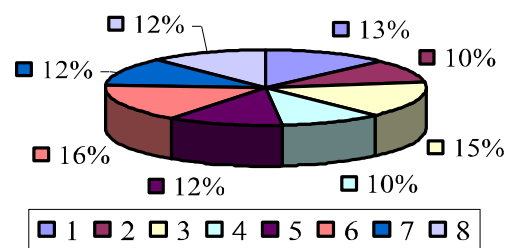

Рис. 1. Механізми захисту студентів ВНЗ з проявами внутрішньоособистісного конфлікту на I курсі навчання. (1 – витіснення; 2 – регресія; 3 – заміщення; 4 – заперечення; 5 – проекція; 6 – компенсація; 7 – реактивне утворення; 8 – раціоналізація).

Очевидно, що неадаптовані особистості використовують деякі захисти в більшій мірі. Так, показники експериментальної групи студентів значуще вище по заміщенню, компенсації. Оскільки механізми захисту є способом спотворення когнітивної і емоційної складових образу реальності, це відбивається в поведінці студентів, повідомляючи їй захисний (девіантний, залежний, патологічний) характер. Це приводить до конфлікту з реальністю, до суспільного несхвалення. У результаті реальність може стати для індивіда ще більш неприйнятною, що загрожує внутрішнім конфліктом і веде до подальших патологій захисного функціонування.

Так, заміщення розвивається для заборони емоції гніву на більш сильнішого, старшого або значущого суб'єкта, виступаючого як фрустратор, щоб уникнути агресії у відповідь. Індивід знімає напруження, спрямовуючи гнів і агресію на більш слабкий об'єкт або на самого себе. Особливості захисної поведінки: імпульсивність, дратівливість, реакції протесту, агресивність, жорстокість.

Заміщення несвідомо передбачає вибір ролі «шукаючого козла відпущення». Компенсація за своїм походженням найпізніший і когнітивно складний захисний механізм, який розвивається і використовується, як правило, свідомо. Призначений для заборони почуття смутку, горя з приводу реальної або уявної втрати, неповноцінності. Компенсація передбачає спробу виправлення або знаходження заміни цієї неповноцінності. На поведінковому рівні може проявлятися в знаходженні і виправленні своїх недоліків досягненні високих результатів в діяльності, прагнення до оригінальності тощо.

Загалом результати даного дослідження повністю підтвердили гіпотезу про високий рівень внутрішньоособистісного конфлікту неадаптованих індивідів в експериментальній групі студентів перших курсів.

Протягом декількох років з даними студентами нами проводилася як індивідуальна, консультативна так і тренінгова робота. За допомогою тесту-опитувальника, ми зробили спробу відстежити зміни таких параметрів особистості як внутрішньоособистісний конфлікт і відповідні зміни поведінки в

умовах психологічного впливу вказаного типу.

З рис. 2 видно, що на 5-му курсі в експериментальній групі студентів середні показники за такими механізмами захисту як заперечення, регресія, компенсація збільшилися, а заміщення, проєкція і реактивне утворення поменшало. Можна передбачити, що збільшення відсоткового показника по захисному запереченню пояснюється конструктивним стилем подолання, виробленим в процесі тренінгу. Цей факт свідчить про те, що у випробуваних сталося зниження рівня внутрішньоособистісного конфлікту.

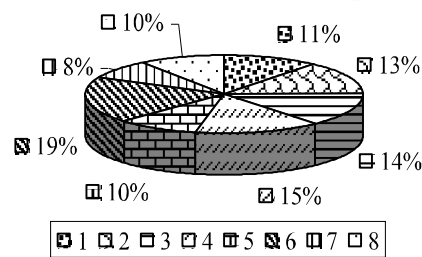

Рис. 2. Механізми захисту студентів ВНЗ з проявами внутрішньоособистісного конфлікту на V курсі навчання. (1 – витіснення; 2 – регресія; 3 – заміщення; 4 – заперечення; 5 – проєкція; 6 – компенсація; 7 – реактивне утворення; 8 – раціоналізація)

Зниження ж рівня захисної проєкції, яке відбулося після тренінгу – це тенденція до відвертості, поменшало почуття недовірливості, замкнуті, жорсткості, що також сприяло зниженню внутрішньоособистісної конфліктності [1].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене нами дослідження доводить, що наднормативне використання індивідом психологічних захистів є непрямим свідченням наявності внутрішньоособистісного конфлікту. Знання причин виникнення внутрішньоособистісних конфліктів, можливість актуального втручання в процес їхнього розвитку, розуміння внутрішньої логіки лежить в основі проблеми прогнозування поведінки особистості. У практичному сенсі це означає можливість визначення реальних психологічних причин конфлікту, прогнозування поведінки особистості у різних ситуаціях, грамотний психолого-педагогічний та психоко-рекційний вплив.

Список бібліографічних посилань

1. Герасімова Н.Є. Сучасні погляди на проблему дослідження внутрішньоособистісного конфлікту. *Психологія: Зб.наук.пр.* Вип. 13. Київ, 2001. С. 63–68.

2. Герасимова І. В. Психологічний аналіз факторів, що негативно впливають на формування особистості студента ВНЗ. *Психологія: Зб.наук.пр.* Вип. 15. Київ, 2002. С. 329–336.
  3. Дубчак Г. М. Моделі внутрішнього конфлікту в зарубіжній психології. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т.2. Ч.3. Рівне: Волинські обереги. 2000. С. 34–37.
  4. Фрейд З. Введение в психоанализ. Санкт-Петербург. изд Питер. 2007. 384 с.
  5. Фрейд З. Психология бессознательного. Санкт-Петербург. изд Питер. 2010. 400 с.
  6. Хорни К. Ваши внутренние конфликты. Санкт-Петербург. 1997.
  7. Хорни К. Женская психология. Санкт-Петербург: Восточно-Европейский институт психоанализа. 1994.
  8. Plutchik R. Kellerman H., Conte H. R. (1979). A zstruktural theory of defenzez and emotionz. *Emotionz in perzonality and pzychopathjlygy*. N. Y. Plenyum, P. 229 – 257.
  9. Rogers C. R. (1951). Client – centered therapy: The current practice, implications and theory. Boston.
  10. Freud S. (1964). An outline of psycho-analysis. In Standard Edition. London: Hogarth Press. 107p.
- References**
1. Gerasimova N. E. (2001). Modern views on the problem of the study of intrapersonal conflict. *Psychology: Collection of scientific works*. Kyev, 13. 63–68 (in Ukr.).
  2. Gerasimova I. V. (2002). Psychological analysis of factors that negatively affect the formation of a personality of a student at an institution of higher education. *Psychology: Collection of scientific works*. Kyev. 15. 329–336 (in Ukr.).
  3. Dubchak G. M. (2000). Models of internal conflict in foreign psychology. *Problems of general and pedagogical psychology*. Collection of scientific works of the Institute of Psychology by G.S.Kostyuk APS of Ukraine [Ed. S. D. Maksimenko]. Vol. 2. Part 3. Rivne "Volynsky Amber" (in Ukr.).
  4. Freud Z. (2007). Introduction to psychoanalysis. St. Petersburg. Peter (in Russ.).
  5. Freud Z. (2010). Psychology of the unconscious. St. Petersburg. Peter (in Russ.).
  6. Horney K. (1997) Your internal conflicts. St. Petersburg (in Russ.).
  7. Horney K. (1994) Feminine psychology. St. Petersburg: East European Institute of Psychoanalysis (in Russ.).
  8. Plutchik R. Kellerman H., Conte H.R. (1979). A zstruktural theory of defenzez and emotionz. *Emotionz in perzonality and pzychopathjlygy*. N.Y. Plenyum (in En.).
  9. Rogers C. R. (1951). Client – centered therapy: The current practice, implications and theory. Boston (in En.).
  10. Freud S. (1964).An outline of psycho-analysis. In Standard Edition. London: Hogarth Press (in En.).

GERASIMOVA Natalia,

PhD in Psychology, Associate Professor of Pedagogy and Psychology Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

GERASYMOVA Inna,

PhD in Pedagogy, Associate Professor of Pedagogy and Psychology Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

PSYCHOLOGICAL PROTECTION AS A MEANS OF SOLVING INTERNAL CONCENTRATIONS

Abstract. *The article deals with the conditions for the emergence of personal conflict in terms of humanistic psychology. The mechanisms of protection that are products of intrapersonal conflicts are explored. The intrapersonal conflict is defined as an intrapsychic and interpersonal presentation of a bitter contradiction, which is extremely acute and requires its removal, and the nature of the decision determines the orientation in the development of the individual.*

The person is in a state of inconsistency, when there is a contradiction between consciousness, experience and expression of experience. It is assumed that the person seeks to maintain the state of congruence, because it contributes to its growth and development, while incongruity prevents it. The internal conflict is localized in the field of value orientations of the individual and arises as a result of the collision of imposed and “really accessible” values.

Mechanisms of protection, developing in ontogenesis as a means of adapting and resolving intrapersonal conflict, can under certain conditions provide directly opposite states of maladaptation and permanent conflict. This means that there is a connection between the non-standard use of protection and the high level of in-

trapersonal conflict, for which protection is used to reduce. In this case, the individual must be in a state of external conflict, latent, actual or permanent, which, on the one hand, determines the internal conflict, and, on the other hand, through defensive behavior itself is determined by them. Mechanisms of protection, being products of intrapersonal conflicts and acting unconsciously, can both promote and prevent effective adaptation of the individual in society.

Thus, our experimental study shows that over-normative use of individual protection is an indirect indication of the presence of a level of intrapersonal conflict. Knowledge of the causes of intrapersonal conflict, the possibility of actual intervention in the process of conflict, understanding the internal logic of this development is the basis of the problem of predicting the behavior of disadapted individuals in society.

Keywords: *conflict; consequences of personal conflicts; personal and situational conditions; psychological protection.*

*Одержано редакцією 17.01.2019
Прийнято до публікації 21.01.2019*